

באר הגולה 60

הלכות קריאת ספר תורה סימן קמח קמט קנ

קמח שלא נפשיט שליח צבור התכה, ובו סעיף אחר:

א אין שליח צבור ושא (א) להפשיט התכה צבור כל זמן שהם בבית הכנסת. (פרש רש"י: "שהיו גיילים להביא ספר תורה מבית אחר (ב) שהיה משתמרת בו" וכו', עד "שטרך צבור הוא להתעטב שם". ועין בפנים בא"ח):

א סוקה ליש

קמט שהצבור לא יצאו מבית הכנסת עד שיעניעו ספר תורה, ובו סעיף אחר:

א אין הצבור ושא (א) עד שיעניעו ספר תורה. הגה מיהו, אם אינם יוצאים (ב) רק (ב) יחיד לית לו בזה (ב"י בשם הר"י בחדושי מנחת). ואם מעניעים הספר תורה בבית אחר, אם אין לבית הכנסת אלא פתח אחד (ג) צריכין להתעטב עד שיצא הספר תורה (ד) ויכלו אחריו למקום שמעניעים אותו שם, ואם יש לבית הכנסת שני פתחים, יכולים (ה) לצאת בפתח אחד קדם שיצא הספר תורה בפתח האחר, (ו) ויכלו שילכו אחר הספר תורה (ז) וילווהו למקום שמעניעין אותו שם: הגה ובמקומות שמעניעין אותו בהיכל שהוא הארון בבית הכנסת, מצוה לכל מי שעוברת לפניו (ז) ללוותה עד לפני הארון שמכניסין אותה שם (ד"ע ומהר"ל). וכן הגולל ילך אחר הספר תורה עד לפני הארון, ועומד שם עד שיחזירו הספר תורה למקומה (הנחות מיומנו פי"ב מה"ש), (ח) וכן נוהגין בסגות הספר תורה פי הוא עקר הגולל, ויכמו שנתבאר. ויש שכתבו שסבאים המנוקות נלשק התורה כדי לתקנם ולתקן במצות, וכן נוהגין (אור ורע):

א סוקה ליש לפרוט
הנאמן הביא סוד

הלכות בית הכנסת

קנ בנן בית הכנסת, ושיהיה גבוה, ובו ה' סעיפים:

א (א) *בופין בני העיר זה את זה (ב) *לבנות (ב) [בית הכנסת *ולקנות להם תורה גביאים

א תוספתא תבונה
סריף והלוי בריש
פרק ספא דבבא
ספרא

באר היטב

כדי שלא יאמרו הקדיש על שמקום, מ"א:

(א) יחיד, פי אחד אחר, ויכלו שלא יצאו רבן: (ב) וילווהו, ויחזיקו הדין בשמיעתו אותה ויהיה אותה עד הבית, האר"י ז"ל: (ג) בהכ"ז, הפאר היטב אשר לפני הביא בשם מהר"ם פראג ודלגות בית הכנסת נוכח לפי נפשות, ע"ש, ולא יאה במהרה ע"ש, דשם פסק להפוך ולבנות בהכ"ז גורבין לפי סמון, ע"ש סימן מב, במקום שיש תועלת להקטיל יכולין לפתוח שלא יתפלו בשערה בביתם כ"א בהכ"ז, עין בשכנח"ג:

שערי תשובה

(א) בהכ"ז, ע"ש. וכן בריב"ש שפי שמועצ קביעות מקום להתפלל ב"י בריב"ז הוא שמועצ הרבים מלשונות מצוה, והוא בקצרה בח"מ. ונראה דאפילו יש בהכ"ז דין פו, אם לא שהקטל נזרים בן מצד תועלת המניע הפאר היטב אשר לפני הביא בשם מהר"ם פראג ודלגות בית הכנסת נוכח לפי נפשות, ע"ש, ולא יאה במהרה ע"ש, דשם פסק להפוך ולבנות בהכ"ז גורבין לפי סמון, ע"ש סימן מב, במקום שיש תועלת להקטיל יכולין לפתוח שלא יתפלו בשערה בביתם כ"א בהכ"ז, עין בשכנח"ג:

באר הגולה

* לבנות וכו'. עין בברכ"י וסוף שכתב, ויש מי שכתב דאין לבנות בית הכנסת על ידי עובדי גוילים^(א), ובפ"ט לעשות כמין כפת לפני ההיכל לגוי, בנדיא ראו להנה שיהיה עליהם ישראל: ומכל מקום להפך נהג של בית הכנסת על ידי עובדי גוילים אין להש^(ב): * ולקנות להם תורה גביאים וכתובים. עין במשנה ברוך. וקשה דהא דין אם אין מקום לצבור ולמד, כגון שבית הכנסת הוא רחוק לנה או ספק אחרת, שבופין זה את זה לבנות בית הכנסת, דמה תועלת יש בקנות קשרים אם אין להם מקום ללמד,

האוחז הספר להתחמק קצת מן הצד, כדי שלא יחזיק הספר אחריו חקוראים בתורה:

א (א) להפשיט התכה, בכל מקום 'תכה' פרושו ארון הקדש, ו'תכה' האמונה כאן: שלחן שספר תורה מנה עליו לשקורין בו [פמ"ג]: (ב) שהיא משתמרת בו, ופירשין בגדים נאים סביב הסכה לכבוד הספר תורה, וכשיצאין משם נוטלין ספר תורה לתנו בבית שמשתמר בו, לא נפשיט השליח צבור התכה בפני הצבור, שנתח צבור הוא להתעטב שם עם הספר תורה עד שיעפשיט את הסכה, אלא מוליך הספר תורה והם יוצאים אחריו (כמו שכתוב סימן קמט), וחוזר לבית הכנסת ומפשיט התכה וכל זה מפורש רש"י שם:

א (א) עד שיעניעו. שאין זה דרך קבוע לתורה^(א) שיעניעו תלמי להם^(ב). (ב) ומני במקום שמנהג להניע הספר אחר ויבא לציון^(ג), דאם לא יבן בלאו הכי הלא אסור לאדם לצאת מבית הכנסת קדם קרישה דסדרא, במבאר בסימן קלב: (ב) רק יחיד, ואפילו (ג) שנים או שלשה, והטעם, דיש קבוע לספר תורה בין שערין רב הצבור שם, ועין בפרי חדש. ועין בפרי מגדים שמועצ לומר דדוקא בבית הכנסת נוסף הקל הרמ"א, אבל בשמוציאין אותה לבית אחר, בכל גוני אפילו יחיד לא יצא קדם הספר תורה, אלא נמתין עד שיציאוהו, עין שם: (ג) צריכין להתעטב וכו'. דאין נכון שיצא אדם בפתח קדם הספר תורה: (ד) ויכלו אחריו וכו'. לעשות לה חזיר ללוותה^(א), ואסמכתא אקרא דכתיב "אחרי ה' אלהיכם תלכו" (גמרא): (ה) לצאת בפתח אחד וכו'. דבנה לא מנפד שיצא קדם הספר תורה: (ו) ויכלו שילכו וכו'. פרוש, (ג) אף שהתנו לצאת בפתח אחר, מכל מקום צריך להמתין בחוץ עד שיציאו הספר תורה וילנה אותה למקומה: (ז) ללוותה. וכן (ד) בשמוציאין מההיכל, מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה עד הביטה^(א): (ח) וכן נוהגין במגביה וכו'. משמע דמנהגו הוא במגביה בלחוד, אבל בלבוש ושלחן עצישיט ושערי אפרים מבוזר דבין המגביה וכן הגולל^(א) צריכין ללוותה עד לפני ארון הקדש^(א). מנהג פשוט, (ה) שפירף הלוי מן הסכה אומר השליח צבור והצבור "ממזר לדרך הוי לה" (א"ט) וגו', ונוהגין שלא לומר "ממזר לדרך" פי אם בשפת^(א) או ביוסטוב שחל בשפת, אבל ביוסטוב ומכל-שכן בחל בשמלקין הספר תורה אין אומרים "ממזר לדרך", רק "לדרך ממזר לה" האר"י וגו':

א (א) בופין^(א) וכו'. זה לשון הרמב"ם הלכות תפלה, פרק יא: כל מקום שיש בו עשירה מיוחד, צריך להכין לו בית שיעבסו בו לתפלה^(א) בכל עת תפלה, ומקום זה נקרא בית הכנסת: ואפילו המעוט יכולין לכה את המגביה^(א) ורמ"א ח"מ סי' קסג ס"א: (ב) לבנות. ואם אין בהם לבנות,

שער הציון

(א) מגן אברהם: (ב) מגן אברהם: (ג) עין בבית יוסף: (ד) מגן אברהם: (ה) שער אברהם:

הלכות קריאת ספר תורה סימן קמח קמט קנ

ביאורים ומוספים

סימן קמט

שהעבור לא יצאו מבית הכנסת עד שיצניעו ספר-תורה

[משנ"ב ס"ק א]

שאין זה דרך קבור לתורה⁽¹⁾ שיצחיקו וילכו להם⁽²⁾.

(1) וכשהוציאו את ספר התורה שלא לצורך קריאה, וכמו שנוהגים בהקפות בשמחת תורה, נסתפק התורת חיים (ס"ק א) האם אסור לצאת מבית הכנסת קודם שיצניעו את הספר.

(2) ומטעם זה כתב השריע לקמן (סי' תרכ"א ס"ב) שבשינוצאים כל הציבור מבית הכנסת כדי ללכת לברית מילה לפני מוסף, שיש להחזיר את ספר התורה לארון לפני יציאתם, אבל אם אין כל הציבור יוצא, כתב האלף המגן (על המטה אפרים שם ס"ק ו) שאם נשאר מנץ אנשים אפשר לצאת אף שלא החזירו את ספר התורה למקומו, אמנם דעת הגרי"ג קרליץ (הוש"ע שני ראש השנה ויום הכיפורים עמ' עט) לענין ציבור היוצא בראש השנה מבית הכנסת להפסקה בין קריאת התורה לתקיעות, שיש להחזיר את הספרים למקומם. ומנהג החזו"א והגרי"א קניבסקי (ארחות רבינו ח"ב עמ' קפ"א) היה להחזיר את ספרי התורה לפני יציאתם, ושוב לא להוציאם לתקיעות.

ומנהג העולם לצאת בלא להחזיר את ספרי התורה קודם לכן, ובספר בית ישראל (ולאנדא, סי' כג) יושב המנהג, שבשינוצאים קודם גמר התפילה ניכר לכל שעושים כן לצורך, ובפרט שאינם יוצאים אלא לזמן מועט, וכעין זה כתב בספר עולת נח (סי' ו) שסומכים על כך שאינם יוצאים אלא לזמן מועט, בצירוף זה שמקום ספרי התורה הרי הוא בבית הכנסת עצמו.

[משנ"ב שם]

ויקרי' במקום שפנהג' לסניצי הספר אחר "ובא לציון"⁽³⁾.

(3) וכן כתב הרמ"א לעיל (סי' כה ס"ג) שדברי השריע שם נלענין חליצת תפילין אחרי החזרת ספר התורה לארון נאמרו למנהג זה, אך מנהג מדינות אלו להכניס את ספר התורה מיד לאחר הקריאה.

[משנ"ב ס"ק ז]

לעשות לה הדור ללוחות⁽⁴⁾.

(4) אכן, אין דין זה אמור אלא באופן שבלאו הכי יוצאים הציבור מבית הכנסת, אבל אם הם נשארים בבית הכנסת להתפלל מוסף, כתב התורת חיים (ס"ק א) שאינם צריכים ללוותו. והוסיף, שכן נוהגים כשמחזירים את ספר התורה שהוציאו מבית הכנסת למנין אחר, אך הכף החיים (ס"ק ו) כתב, שעל כל פנים יש ללוות את ספר התורה עד פתח בית הכנסת בו מצניעים אותו.

[משנ"ב ס"ק ז]

וכן קשמוציאין מההיכל, מצנה לכל מי שעוברת לפניו ללוחות עד הסיקתה⁽⁵⁾.

(5) ואף מי שאין הספר תורה עובר לפניו, כתב השערי אפרים (שער י ס"ד) שנוהגים שמקרב עצמו קצת לראותו.

ולענין מה שכתב הרמ"א שנוהגים להביא התינוקות לנשק התורה, כתב התורת חיים (ס"ק י) שהמנהג שאף גדולים מנשקים את ספר התורה כשיעבור לפניו, וכן כתב בסידור היעבץ (דיני קריאת התורה). וכתב הכף החיים (ס"ק ו) שכן היה מנהג האר"י ז"ל, ובשערי אפרים (שם) הוסיף שמי שקרוב לספר תורה ראוי שאף יחבקנו ביד ימין, ובתורת חיים (שם) כתב שיחבקנו בשני זרועותיו.

וכן נהג החזו"א (דינים והנהגות פ"ד אות ח) לנשק ולחבק את ספר התורה בהליכתו ובחזרתו, והיה מנשק את הספר תורה עצמו דרך המעיל, ובחובוק בידו על המעיל והספר תורה.

ומי שאינו יכול לנשק את ספר התורה בפיו, כתב השערי אפרים (שם) שינשקנו בידו, וביאר בפתחי שערים שאף שבקיטור של"ה לגלג על נשיקת היד, מ"מ טוב לעשות כן, שמראה בזה כאילו נרבק רועם הקדושה בידו, וכפי שנוהגין העולם בנשיקת היד שנועה בתפילין.

אולם בספר ויעש אברהם (מנהגי הרכ מטשעכנוב עמ' שעה) כתב שמנהגו היה לא להניח לנשק ספר התורה בפה אלא ביד, וביאר שם נכדו בהגהיה, שהוא משום דברי הרמב"ם (פ"ב מהל' רצח ושמירת נפש היד) שאסור ליתן לחך פיו מעות שמא יש עליהם רוק של חולה, וכן כתב הגרי"א העניקין (עדות לישראל עמ' קכג) מטעמים נוספים, ומטעם זה נהג הגרי"ש אלישיב (שו"ת ישא יוסף ח"א סי' לב) לנשק הספר תורה בריחוק מעט בלא נגיעה.

ובספר הליכות שלמה (תפלה פ"ב ארחות הלכה הע' 68) הביא שהגר"ש איערבך היה נוהג לומר שאין להרש לטכנה בזה.

[משנ"ב ס"ק ח]

אָבֵל בִּלְבוֹשׁ וְשִׁלְחָן-עֵצִי-שֵׁטִים וְשִׁעֲרֵי-אֶפְרַיִם קְבוּרָה רַבִּין הַפְּגָמִים וְכֵן הַגּוֹלָל⁽⁶⁾ צְרִיכִין לְלוֹאֲתָהּ עַד לִפְנֵי אֶרֶץ-הַקָּדוֹשׁ⁽⁷⁾.

(6) ואף אם אין ספר התורה עובר לפני הגולל, כתב הפמ"ג (אי"א ס"ק ג) שצריך ללוותו, ובמקום שמחזירים את ספר התורה לאחר זבא לציון, כתב הקצות השלחן (סי' כה ברה"ש ס"ק ט"א) שאין הגולל צריך ללוותו, הואיל וזכר אינו עומד שם ואין ספר התורה עובר לפניו. אמנם התורת חיים (ס"ק ב) כתב להוכיח מדברי הרמ"א שהגולל צריך להמתין ליד ספר התורה עד שיוליכוהו לארון הקודש.

(7) ומשעה שהניחו את ספר התורה בארון, דעת הגרי"א קניבסקי (שאלת רב עמ' רל"ח) שאין צריך להמתין עד שישגורוהו, אלא שיש להזהר קצת שלא יהיו אחוריו כנגד הארון.

[משנ"ב שם]

מִנְהַג פְּשׁוּט, שֶׁכָּרֵךְ הַלֹּכִים מִן הַתְּכֵה אֹמֵר הַשְּׁלִיחַ-עֲבוֹר וְהַעֲבוֹר "מִןמוֹר לְדוֹר קָבוֹ לְהִ"י"⁽⁸⁾ וְגו', וְנוֹהֲגִין לִשְׁלֹא לִזְמֹר "מִןמוֹר לְדוֹר" כִּי אִם בְּשִׁבְתָּהּ⁽⁹⁾.

(8) ומי שנמצא באמצע אמירת 'אשרי' קודם תפילת מוסף של שבת, כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ג סי' טו אות ב) שלא יפסיק כדי לומר 'מזמור לדוד' אף שיש לאמירה זו מקור בטור (סי' רפ"ד), הואיל ואמירה זו אינה מעיקר התקנה, ומטעם זה, אין להפסיק אפילו במקום שמוותר להפסיק, וכל שכן שאין להפסיק בחול באמצע אמירת 'ובא לציון' כדי לומר 'לדוד מזמור', וכן אין להפסיק לאמירת 'ובנוחה יאמרו' כיון שכמעט לא נזכר בפוסקים.

(9) ואף בשבת, כתב לעיל (סי' קל"ד ס"ק יד) שבמנחה אומרים 'לדוד מזמור'.

סימן קנ

כַּנָּן בֵּית-הַכְּנֶסֶת, וְשִׁיחָה גְבוּהָ

[משנ"ב ס"ק א]

כּוֹפֵקִין⁽¹⁾ וְכו', צָרִיךְ לְהִכִּין לוֹ בֵּית שִׁינְקָסוֹ בּוֹ לְתַפְלָה⁽²⁾ וכו', וְאֶפְלוֹ תַּפְשִׁיט יִכְוֹלֵךְ לִכְף אֶת הַקַּרְבָּיִם⁽³⁾.

(1) וכן לשפץ ולתקן את בית הכנסת בדברים הכרחיים, כגון לתקן המשך במילואים עמוד 9

הלכות בית הכנסת סימן קנ

ביאורים ומוספים

שמי שרגיל להתפלל בקביעות בבית הכנסת הקטן, אינו צריך ללכת לשמוע את קריאת המגילה בבית הכנסת הגדול משום 'ברוב עם'.

(משניב ס"ק ג)

כדי שיקרא בקום כל מי שיצא מן העבורים וכו', אבל עכשו מחזיקים גם לקנות ספרי תלמוד ופרושים⁽¹⁾ וכו', רק ספריתיהם.

(11) ואף כשאין מי שלמד בספרים שבבית הכנסת, כתב בשו"ת אגרות משה (ח"מ ח"א סי' לט) שהיובים לקנות ספרים, כדי שתהיה אפשרות ללמוד למי שיוזמן לשם, ובפרט לשיטת הרא"ש המובאת בשו"ע (י"ד סי' רע ס"ב) שבקניית ספרים מקיימים מצות כתיבת ספר תורה, בודאי יש חיוב ברור על בני העיר לקנות ספרים אף אם לא מצוי שם מי שילמד בהם.

וכתב הפמ"ג (משניב ס"ק ב) שלפי טעם זה שקניית תורה נביאים וכתובים היא לצורך לימוד (ולא לצורך קריאת ההפטרה בנביא והמגילות בכתובים), אם כן גם כשיש פחות מעשרה ישראלים בעיר זו, מחויבים לקנותם, בשונה מבנין בית הכנסת שאינם חייבים לבנותו אלא כאשר הם לפחות עשרה כמבואר במשניב (ס"ק א).

ובשחטר להם ספר תורה לקרוא בו בציבור, או כשחטר להם נביאים וכתובים ללמוד בהם, כתב הביה"ד לקמן (סי' קנ סי"ג ד"ה לא) שמוותר להם לכתחילה למכור את בית הכנסת כדי לקנות בדימוי את הספרים הללו (ואף אם אין להם בית כנסת אחר להתפלל בו).

(12) וכמו כן, כתב הערוך השולחן (סי' וח"מ סי' קסג ס"א) שבזמננו חייבים לקנות גם תנ"ך עם פירוש רש"י, וכן רמב"ם טור ושו"ע ושאר ספרים המוכרחים, וראה גם משניב לקמן (סי' קנ ס"ק טג) שכתב שיתכן שמוכרים ספר תורה כדי לקנות בדמיו גמרא ופוסקים ופירושיהם, כי תלמוד גדול שמביא לידי מעשה, ואי אפשר ללמוד בלי ספרים.

ובמעלת מצוה זו, כתב בשו"ת חתם סופר (י"ד סי' רמז) שהממציא ספרים ללמוד תורה הרי הוא עושה צדקה בכל עת, ככתוב 'וצדקתו עומדת לעד', וכתב שם שאין למכור ספרים שנותרו לבית הכנסת לצורך בניית מקוה טהרה, שאף על פי שמצוה גדולה היא, מ"מ מצוה זוטא היא כלפי תלמוד תורה [ראה מה שכתבנו לקמן (סי' קנ ס"ק כד)], ובספר צדקה ומשפט (להגריי בלוי פט"ז הע' טז) כתב בשם ספר טהרה מ"ס שדברי החתם סופר אמורים באופן שלא היו להם ספרים אחרים ללמוד בהם, וגם היה ביכולתם לבנות מקוה ללא מכירת הספרים, אלא שהיה בזה דוחק לציבור, אבל באופן שאם לא ימכרו את הספרים לא יהיה להם מקוה, מותר למכור.

(13) ולענין אם חייבים לקנות נביאים הנכתבים על קלף לצורך קריאת ההפטרה, ראה לקמן (סי' רפד ס"ק א) שלכתחילה ראוי ונכון שיהיה לכל ציבור נביאים שנכתבים על קלף בדיו, וכתב שם שכן הנהיג הגר"א בקהילתו, וכעת נתפשט כן בקהילות רבות, ואשרי חלקם. והוסיף בשע"צ שם (ס"ק ד) שאף שאין למחות ביד הנהגים להקל, אך בודאי שאם יש יכולת ביד הציבור, יש להם לכתוב נביאים בדיו, ובפרט בימינו שמפוזרים הרבה כסף על תכשיטי בית הכנסת שאינם נחוצים כל כך, וכוונתם לשם שמים כדי לקיים 'זה קלי ואנחנו', בודאי מצוה להתנאות בכתובת נביאים הקרושים, והשו"ע הרב (סי' רפד ס"ד) כתב שאין להקפיד לקרוא את ההפטרה מנביא שנכתב על קלף, כיון שההפטרה לא נתקנה

(משניב ס"ק ב)

וקחנין על-כל-פנים לשו"ב וכו', דבבנין בית-הכנסת גובין לפי קמון לחנכ"א וכו', גובין תציו לפי קמון ותציו לפי נפשות⁽²⁾ וכו', מוצע הוא רבים מלפשות מנפשות.

(6) וכשיש באפשרותם לבנות בית הכנסת, כתב הערוך השולחן (ס"א) שיכולים הם לכופו זה את זה לבנותו, אף אם יש להם בית שבו הם מתפללים.

ולענין אם יש למקום ששכרו דין קדושת בית הכנסת, ראה שו"ע לקמן (סי' קנ ס"ב) ובמשניב שם (ס"ק ד) וביה"ד (ד"ה השוכרים).

(7) וכתב לקמן (סי' קנ ס"ק נט) בשם ספר חסידים: מעשה באחד שבנה בית הכנסת ורצו הקהל להשתתף עמו במעות ולא רצה, כדי שיהיה לו ולזרעו לשם, ובלה זרעו.

(8) ובביאור החילוק באופן הגבייה בין בנין בית הכנסת לשכירות בית הכנסת, כתב בשו"ת מהר"ם פדואה (סי' מב, שהוא מקור דין זה, הביאו הפמ"ג אי"א ס"ק א), שלענין שכירות בית הכנסת שגובים מדי שנה בשנה, דינה כמו שכירות חזן [של כל השנה] שגובים תציו לפי קמון ותציו לפי נפשות [וכמבואר במשניב לעיל (סי' גג ס"ק טז-ע לענין חזן וסי' גה ס"ק טח) לענין שכירת מתפללים להשלמת מנין בימים נוראים] כי גם העניים כל זמן שגרים בעיר נהנים מכך וצריכים זאת כמו העשירים, מזה שאין כן בנין בית הכנסת שהוא לזמן מרובה אין גובים אלא לפי מומן, כי יתכן שבמשך הזמן יעברו העניים למקום אחר, אבל העשירים לא יעזבו כיון שיש להם עסקים ובתים בעיר זו, ועוד, שהעניים די להם בבנין פשוט ואינם הפצים בבנין מפואר כמו שהעשירים רוצים לבנות, וראה שו"ת חתם סופר (ח"מ סי' קסז) מה שהקשה על זה ומה שכתב שם, וראה ק"ה החיים ס"ק ג, וכן מה שביאר בזה בשו"ת אגרות משה (ח"מ ח"א סי' מא).

ובמקומות בהם המנהג הוא שמוכרים את המקומות בבית הכנסת, כתב הערוך השולחן (ס"ב) שלא שייכת חלוקה זו בין עניים לעשירים, אלא כל אחד משלם לפי ערך המקום שאותו הוא קונה, וכפי הנהוג ששל המקומות שבמזרח משלמים יותר.

(9) והוסיף בזה הכנסת הגדולה (סי' קנא הגהת ב"י), שהעושה כן נחשב כאילו הרס ונתן בית כנסת בידיו, ובטעם הדין כתב בשו"ת אגרות משה (אריה ח"ב סי' מו), שיש מעלה שיהיו שני בתי כנסיות בעיר, שאם יקשה לאנשים לבוא לבית הכנסת הרחוק, יוכלו על כל פנים לבוא לבית הכנסת הקרוב יותר, ויתפללו בציבור וישמעו קריש וקדושה, ועוד, שלהוסיף קדושה ערוף.

והמונע את הרבים מלעשות מצוה, כתב הרמב"ם (פי' מהל' תלמוד תורה ה"ד) שהרי הוא בכלל חייבי נדון.

(שע"צ ס"ק ג)

משום דכרב עם תרתן מלך⁽¹⁰⁾.

(10) בביאור הדברים כתב בשו"ת אגרות משה (אריה ח"ב סי' מו), שאף שעל פי שיש מעלה שיהיו שני בתי כנסת בעיר, וכמבואר לעיל [ראה מה שכתבנו בס"ק ב], מ"מ כיון שכעת מקיימים הם 'ברוב עם הדרת מלך', אין למנוע מהם מעלה זו בשביל מעלות אחרות, שהרי אין לבטל מצוה קלה אפילו בשביל מצוה גדולה, אך כשנבר קיימים שני בתי כנסת בעיר, אסור לכל הדעות להרוס אחד מהם בשביל מעלת 'ברוב עם', וראה מה שכתבנו בביה"ד לקמן (סי' קנ סי' ד"ה רשאים).

וגם כשיש שני בתי כנסיות שבאחד מהם יש ציבור גדול יותר, כתב

הלכות בית הכנסת סימן קנ

(ג) וכתובים (וענין לעיל סימן נה אם בוסין זה את זה לשכר להם מנחם): ב יאין בונים בית הכנסת אלא (ד) כגבקה של עיר. יומגביהין אותו עד שיהיה (ה) גבוה מכל בתי (ו) [ג] העיר שמשתמשים בהם, לאפוקי * בירניות (פרוש, בגנים (ו) העשויים לנו; מרגום 'שכיות הסקרה' בירניות שפירן) ומגדלים שאין משתמשים בהם. ונג שהוא משפיע ואינו ראוי לתשמיש, ימשעצין עד המקום שהוא ראוי לתשמיש, דהינו שאם יש עלה סתם הג * לא תהא גבוה יותר מבית הכנסת: הגה ובשעת הדחק, או שיש מצות מלכות שאינו ראוי לבנות בית הכנסת כדינו, סתם להתפלל בבית ארציליפי שדין בעליה (ז) על גביו, ובליכר שיהנהג בעליה שעליו בנקיות, כמו שכתבאר סוף סימן קנא (כ"י סימן קנד בשם מהר"י ב"ח ב"ב): ג ימי שהגביה ביתו יותר מבית הכנסת, יש אומרים שבושין אותו להשפילו. (ואם עשה בזה יותר (ח) בקרן אחד (ד) מבית הכנסת, סגי בקרן) (הנחות מייסד פרק י"א מהלכות הפלה שכן היה מעשה): ד יבונה כנגד חלון בית הכנסת (ט) אין (ס) [ס] מספיק לו בהרשקת ארבע אמות, לפי שהוא צריך אור גדול: ה * יאין פותחין פתח בית הכנסת אלא כנגד

באר היטב
(ג) וכתובים. וכוונתו פה סתמים לקנות גם נקודות ללמוד כל מי שידע, עין ב"ד סי' ער: (ג) העיר. ועכשיו אין נזהרין בזה, כיון דבתי שורות ערים וכוונתם ליכא בקרא לבהכ"מ כוונתו כ"א: (ד) כגבקה. ודקא בגין כגון גב או עלה, אבל לא כמו שעושין קצת שתוחבין עמוד בקרן א' ולא הוצילו כלום בתקנתן. כ"א: (ה) מספיק לו. הנו בשתחבין הקהל בחלונות, עתה סי' קנד. כתב רמ"א

משנה ברורה
(א) מחזקין על-ב"ל-פנים לשכור. מקום מיוחד לתפלה. וכתבו הפוסקים, דבבנין בית הכנסת גובין לפי ממון לחתא, ובשכירות בית הכנסת גובין (ג) תצוי לפי ממון ותצוי לפי נפשות, כתב מגן אברהם סוף סימן קנד בשם הריב"ש ונהובא בחור"מ ס"ס קס"ב ברמ"א: וקעצב לבנות בית הכנסת, אפילו יש בית הכנסת אחרת בעיר, מונע הוא רבים מלעשות מצוה: וימסך שם, דאם הבית הכנסת מכילה אותם או אדרבה, אסורים (ג) להקפיד. וענין בתשובת דב"י חלק ג סימן תעב שהאריך בדינים אלו, ובסוף דבריו כתב: וכל זה בומן ששכלם לב אחד הוא שקלוקן עלה נפה, אבל אם חלק לבם, יותר טוב הוא שיתפללו כל בת בפי עצמה וכו': ולא תטעה בדברי לומר שאני סובר שהחלוקה טובה חס ושלום, דהא קרא בתיב "חבור עצבים אפרים הגז לוי", "חלק לבם עתה ואשמו" וגו', אלא צריך להשתפל שיהיה לב אחד לאברים שבשמים, ואם אי אפשר אלא שתמיד הם מתקוטטים והם מתחלקת, דחה הרע במעוטו, עד כאן לישנו שם

בתשובה. וענין פתחית תשובה חשין משפט סימן קסב מה שהאריך בענינים אלה: (ג) וכתובים. כדי שיקרא בהם כל מי שירצה מן הצבור (ח"מ ר"ס סג). ודוק בימיהם שלא נפח לכתב רק תורה נביאים וכתובים, אבל עכשיו מחזקים גם לקנות ספרי תלמוד (ד) ופרושיהם לקנות בהם לקטנים ולגדולים (מ"א). ובמקומות (ס) שהספרים מצויים אין בוסין לקנות ספרים, רק ספרות וכו'. ודברי יבולים לשאל אצל אנשי העיר: ב (ד) כגבקה של עיר. שגאמר "בראש המית תקרא": (ה) גבוה מכל בתי העיר. שגאמר "לחזקם את בית אלהינו". ויש מקומות שאין נזהרין בזה, וכתבו האחרונים שהשעם, דכיון דיש שם הרבה בתי עובדי גלולים שגבוהים מבית הכנסת, אסרין בלאו הכי ליכא הכרא לבית הכנסת. ומכל מקום ראוי לכתחלה לנהר בזה בכל מה דאפשר. כי במקרא החמירו מאד על זה, עין שם, וכן כתב בשערי תשובה: (ו) העשויים לנו. רוצה לומר, לנו בעלמא ואין משתמשים בחוקן כלל, לכן (ו) אפילו סתמים עצמן גבוהין לית לן בה: (ז) על גביו. רוצה לומר, ואסרין הבית הכנסת גמור מקום דירתו, אפילו הכי שרי: ג (ח) בקרן אחד מבית הכנסת. רוצה לומר, שהגביה רק נזית אחד מכללי בית הכנסת. ודוק שהגביהו על-ידי בגין כגון בג או עלה, (ו) אבל לא כמו שעושין קצת שתוחבין עמוד בקרן אחת, ולא הוצילו כלום בתקנתן: ד (ט) אין מספיק לו. רוצה לומר: דאלו בנה בקל ברשותו נגד חלונות של תביר, דינא הוא דצריך להרחיק ארבע אמות כדי שלא יאפיל את חלונות ודי, אבל בבית הכנסת דצריך אור גדול טעני (ס) התוקת חלונות שיש להם מקבר שיהיה צריך להרחיק יותר: ולא נתבאר כמה יותר, ועל-ב"ל-פנים בשמונה אמות ודאי סגי, וענין בשערי תשובה בשם הנודע ביהודה. וענין בפר"מ קנדים שמסתפק לענין עונה ונזירות נשים, אם גם שם לא סגי בארבע אמות. ולדעת נראה, דהכווין דלא לוסף עלה, דכלאו הכי גם עקר דינא דהמחבר אינו ברור, עין בחדישי רבי אקבא איגר. כתב רמ"א בתשובה סוף סימן לב: תער בית הכנסת שאין בו תשמיש צנוע לרבים, אין יכולין למחות להיחד שפותח שם חלונותיו (וכפוסת חלונות נגד רשות הרבים דמניא), אבל אם התקל פותחין חלונות בית הכנסת (קצת), (ט) יכול הוא למחות בזה, עד כאן דבריו. ודן זה (י) מניי שהנחיד פותח חלונותיו למקום שהוא מקלף לרבים

שער הציון

לא באור הגולה

ב תוספתא פרק ג
דטענה ב שבת יא
ד טור לדעת תרא"ש
ה תרא"ש שם ונעור
ו אגדה בפרק קמא
זכבאר
ח תוספתא לפרוש
ט תוספתא וקבוק
י תרא"ש
יא בפרק קמא דטענה

שערי תשובה

לעמוד. וענין באשלא-בקרם ס"ק א מ"ש תחת ס"ס וצ"ל תחת, עין שם: (ג) העיר. עכ"ל. וענין בבנין כנסת, דאם חיו העיר נחשבת מאדור עין אין הקפיד שחיד לסחירות, עין שם, לכן סתם צריך לומר בכל מה דאפשר: [ס] מספיק. עכ"ל. וענין בשמית רוב מהודקא תנאן סימן טו באחד ששנה בית ונחמד מקרי חלונות בהכ"מ פתחים בתשובה ס"ס ל"ב: תער בהכ"מ שאין בו תשמיש צנוע, אין יכולין למחות להיחד

באור הלכה

דומא מה שכתב תרא"ש בתשובה כלל יג בעין נה"א, עין שם: וזה, שחייב בוסין לבנות בית הכנסת לתפלה, כלישכין בית הכנסת הפיחד לתורה, שחייבו יותר גדול. וענין בשבת דף י', רבא תניה לרב הקונא וכו', אמר: מניחין חיי עולם ועוסקין בסוי שעה, עין שם בפרוש רש"י, וענין בסיון קנג סעיף א וסעיף ו: * בירניות ומגדלים. ברין איתא: בירניות ומגדלים שעשויים לחזק, וכן בערוך פרש על קשקשי ואברורי שהם סבירים, ולפי זה אין מקור לקלל כנגד שהוא משפיע ואין ראוי לתשמיש מלמלה, דהמקרא לא חל אלא במבצר שאין שם דירה עלית קלל והוא עשוי רק לחזק העיר ונקצת משמע בן גם ברחמים בפרק יא מהלכות הפלה, עין שם: וענין במאירי שכתב גסרין בעין מה שכתבנו: * לא תהא גבוה יותר מבית הכנסת. אין רוצה לומר לאסר דוקא תיקא שיעצם הבית לבד הג גבוה מבית הכנסת, אלא אפילו תיקא שיעצם הבית אינו גבוה, ורק בערוך סתתית הג מקום שמשמשין שם בשעשעין על העליה גבוה יותר מבית הכנסת, נמי אסור, דשפירא אינו מברר בזה כיון שעל-ב"ל-פנים יכול להתשתט שם, דאחרי מקום שכתב נחשב בקתלי עלה, כן מוכח ברא"ש שם: * אין פותחין וכו'. ובמקום הדחק, פשוט הוא

הלכות קריאת ספר תורה סימן קמז

המשך מעמוד קודם

למצות עמי מבי, הובא בהלכות שלמה תפלה פויב ארחות הלכה הע' 93) על שנותנים לקטנים להחזיק ספר תורה בהקפות.

31) ואף אם הוא אינו רואי לכך, כתבו היעביץ בסידורו (שחרית לשבת הלכות קריאת התורה, דיני הוצאת ספר תורה אות ד) והשערי אפרים (שער י סיח), שרשאים לתת לו להחזיקו אם רואים שהתורה חביבה עליו, כדי לקרב את החמון לתורה.

עשוי במדורן. אמנם מי שלא נהג כן אין לו לשנות. ובשורת דעת סופר (חיא סי' כ) כתב, שכך נהגו בבית מדרשם של הכתב סופר והשבת סופר.

[משנ"ב שם]

ולא טוב סדק שנתקין באיזה מקומות למסרו לנער קטן³², אלא על-כל-פנים יש למסרה לכן-דעת³³.

30) וכמו כן בשמחת תורה, תמה הגרש"ז אויערבך (חינוך הבנים

הלכות קריאת ספר תורה סימן קמח קמט קנ

המשך מעמוד 60

והמתפלל בבית הכנסת, הובא בילקוט שמעוני (תהלים רמז תרט) שהרי הוא כאילו מתפלל בבית המקדש, שנאמר (יחזקאל יא טז) 'ואהי להם למקדש מעט בגויים', וכל שאינו נכנס לבית הכנסת בחייו בעולם הזה, אינו נכנס לבית הכנסת בעולם הבא (נסוף המאמר הובא גם בירושלמי ברכות פ"ה ה"א).

3) ועיר שיש בה ישיבה וחלק מבני העיר מתפללים בה וטוענים שאינם צריכים את בית הכנסת, כתב בשו"ת אגרות משה (חרי"מ ח"א סי' מ) שגם אם הם מיעוט, אין הרוב יכולים לכופם להשתתף בבניית בית הכנסת, אכן, אם לאחר בנייתו יבואו להתפלל בו, הרי שמגלים דעתם שיש להם צורך בו, ומחויבים לתת חלקם.

[בה"ל ד"ה לבנות]

דאין לבנות בית-הכנסת על-ידי עובדי-גלולים⁴ וכו'. ומכל מקום לתקן קנ"ג של בית-הכנסת על-ידי עובדי-גלולים אין לחשוש.

4) ובטעם הדבר כתב בשו"ת בית דוד (ארי"ח סי' סד), שהוא מקור דברי הבכרי יוסף) שהוא כדי שלא יהיו המצוות בוזות עליו (שהוא גנאי ודרך בויון שיתעסקו הנכרים בדבר קדושה בבנין בית הכנסת), וכמובא ברמ"א לעיל (סי' כא סי"ב) שיש שכתבו שנהגו שלא ליתן לכנס הצניעות לעכרים כדי שלא יהיו המצוות בוזות עליו (וראה משנ"ב שם (סי' יז)).

והשדי חמד (כללים מערכת הברית סוף כלל מג) כתב בשם ספר מצעזה אברהם (ארי"ח סי' לו) שמעיקר הדין יש לאסור לבנותו על ידי נכרים, שבוין שבוית כנסת דינו בבית המקדש, יש לבנותו 'לשמה', וקיימא לן שגוי אינו עושה 'לשמה' אלא על דעת עצמו בלבד (אך הוסיף, שכשאין במקום זה פועל ישראל כלל, יש להתיר לבנותו על ידי נכרים, ראה שם טעם הרב).

אך השדי חמד (פאת השדה מערכת בית הכנסת סי' ג) תמה על דבריו שאם יש לבנות בית הכנסת 'לשמה', אם כן גם חציבת האבנים והקורות לצורך בנין בית הכנסת צריך שתהיה 'לשמה' כמו בבית המקדש, ולכן כתב שאף אם יש חיוב לבנות בית הכנסת (ראה בהע' לעיל), אין חיוב לבנותו 'לשמה', ורק לאחר בניית בית הכנסת יש לנהוג בו קדושה כקדושת בית המקדש, ומימ כתב שיש להעניף לבנותו על ידי ישראל, כי יש להעניף בכל דבר פועל ישראל על פני פועל נכרי, וכפי שלמדנו ממה שנאמר 'או קנה מיד עמיתך' אם באת לקנות - קנה מישראל חברך (וראה גם בספר אהבת חסד (חיא פ"ה סי' וחי"ב פכ"א ס"ד) שכתב כן שמטעם זה בשצריך לשכור פועל, מוטב שישכור מישראל, אם התועלת משניהם שווה, והוסיף, שעל פי רוב מקיים בזה גם מצות 'והחזקת ברי', כי סתם פועל אינו עשיר, אלא קרוב לעני).

ואף אם הפועלים הנכרים מומחים לבנותו בהוד ובהדר יותר מהפועלים הישראלים, כתב שם בשדי חמד שמוטב שיהיה מהדר למעלה אצל נתן התורה שציונו לקרב את הקרובים, אך הוסיף

את מקום דליפת הגשמים, כתב הערוך השלחן (סי' א) שיכולים לכפות זה את זה, וכן כתב הכף החיים (סי' ה) שכופים זה את זה על חזוק בוך הבית, וראה אי"א (סי' א). אך כתב הערוך השלחן (שם), שאין הם יכולים לכפותם לעשות בו דברים שאינם הכרחיים, כגון ליפות את בית הכנסת וכו'. ואם נחלקים בני הקהל האם התיקן נחשב צורך הכרחי, כתב שם שהדבר תלוי בראיית עיני הבית דין.

וכשהמקום בבית הכנסת נעשה צר הצפוף מחמת ריבוי המתפללים, כתב הערוך השלחן (שם) שאינם יכולים לכופו זה את זה להשתתף בבניית בית הכנסת חדש, כי כל אחד יכול לומר שדי לו בבית הכנסת זה, אך אם לחלק מהמתפללים אין מקום כלל בבית הכנסת, כתב בשו"ת צמח צדק (סי' צד), הביאו הפתחי תשובה חרי"מ סי' קס"ב סי' ה) שצריכים כולם להשתתף בבניית בית הכנסת נוסף, כדי שיהיה לכולם מקום להתפלל.

ומי נקרא 'בני העיר' לענין זה, כתב בשו"ת אגרות משה (חרי"מ ח"א סי' מ) שהוא כמו לענין שאר צרכי העיר שכתב השו"ע (חרי"מ סי' קס"ג סי"ב) שאם דר בעיר י"ב חודש או שקנה דירה בעיר, דינו כבן העיר, והוסיף הרמ"א שם שאין צריך י"ב חודש אלא בסתמא, אבל אם יודעים שרצה לקבוע מגוריו בעיר, מיד הוא נחשב כאנשי העיר, ואם ידע שבא לעיר לזמן קצוב כגון בני ישיבה שבאו לעיר לשנתיים או שלוש שנים, כתב באגרות משה (שם) שמסתבר שאינו כבני העיר אף שגר שם יותר מ"ב חודש, ראה שם טעם הדבר (אך הוסיף, שבדבר שנחנה ממנו ומשתמש בו, צריך לשלם כפי הנאתו בזמן זה).

2) ולענין מצות בניית בית הכנסת, כתב השדי חמד (כללים מערכת הברית סוף כלל מג) בשם ספר מצעזה אברהם (ארי"ח סי' לו) ועוד אחרונים, שכלולה היא במצות עשה של 'עשו לי מקדש', והביא את דברי הוזהר (פרי גשא דף קכ, א) שכל בית כנסת נקרא 'מקדש' (וראה לקמן (סי' קנ"א סי' א וסי' קנ"ב סי' יא) לענין עוד דינים שבוית הכנסת נקרא לגביהם מקדש מעט, ובמה שכתבנו שם, וראה עוד בבה"ל לקמן (סי' קנ"ג סי' י"ג ד"ה לא)). עוד כתב השדי חמד שם (כלל מד), שיש הסוברים שאין בזה אלא מצוה מדרבנן, ויש הסוברים שאף מדרבנן אין מצוה בדבר, ואין זה אלא מדיני חיובי בני העיר לכפות בניית בית כנסת זה על זה. ובשורת אבני נזר (ארי"ח סי' מב) כתב שהמצוה היא מדרבנן, אך אין המצוה במעשה הבנייה אלא בתוצאה דדיינו שיהיה בני, ולכן מקיים את המצוה גם כשנבנה על ידי פועלים נכרים.

וגדר חיוב בניית בית הכנסת, מבואר בדברי הבה"ל לקמן (סי' קנ"ג שם וסי' קנ"א סי' י"א ד"ה לא) שלא די בכך שיהיה להם מקום להתפלל בו, אלא צריך גם שיכנו מקום מיוחד לכך שיחשב מקדש מעט. וכתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"ב סי' מד) שיש לדייק כן מדרבי הרמב"ם שהביא המשנ"ב כאן, שנראה בדבריו שאין די שיתפללו הציבור בעשרה, אלא צריכים להתפלל במקום המיוחד לכך, דהיינו שיהא להם מקדש מעט המוכן לעבודה הנדרגת בזמן הזה, דהיינו התפילה.

מילואים הלכות קריאת ספר תורה סימן קמח קמט קנ המשך מעמוד קודם

ואם הקב"ל הישראל אינו שומר תורה ומצוות, כתב בשו"ת שו"ת הלוי (שם) שאין הברל בינו לבין קבלן נכרי.
אכן, במשנים לקמן (סי' רמז ס"ק יג) וכן בשו"ת ל'קמן (סי' תקמ"ד ס"ק י) מבואר שיותר לבנות בית הכנסת על ידי נכרים.
(5) ובטעם הדבר כתב בשו"ת בית דוד (שם), שכיון שהוא מחוץ לבית הכנסת (שמתקנים את הגג ברעפים) אין לחוש.

(אסיפת דינים שם) שלמעשה נהגים העולם לבנות בית הכנסת על ידי נכרים בשמומחים יותר מהישראלים. (וראה עוד באהבת חסד שם שכאשר יש הברל גדול במחיר בין הישראל לנכרי, אין חיוב לקחת מיהודי, וכן כתב השד"ח חמד שם, וכתב בשו"ת שו"ת הלוי (ח"י סי' ער) שגם כשלושת קבלן נכרי לבניית בית הכנסת מחמת שהוא זול בדבריה מקבלן ישראל, גמור הבניין על כל פנים יהיה על ידי ישראל.

הלכות בית הכנסת סימן קנ המשך מעמוד לא

בסוף השו"ע הנצאת מכון ירושלים) כתב שלכאורה דין זה נהג גם לענין בית המדרש.

ובטעם דין זה, כתב בספר בד הקמח (ערך בית הכנסת), שנלמד מפסוק זה ששם שבת המקדש נבנה בגובה כך נצטוו להגביה את בתי הכנסיות משאר בתי העיר, והוסיף בספר המספיק לעובדי ה' (פכ"ה), בנדפס מכת"י, שהזאיל דין הגבהת בית הכנסת נלמד מדין בית המקדש, יש ללמוד מכך שצריך גם ליפות את הבניין עד קצה גבול היכולת, דהיינו לחפות את הכתלים, לפתח ולנאות את התקרות והדלתות ולרצף את הקרקע בשיש או באבני רצפה, עד שאילו היה אפשר לחפות את הכתלים והתקרות בזהב ובכסף בעין מזה שחיה בבית המקדש, יש לעשות כך, וראה גם ברמב"ם (פי"ז מהל' איסורי מזבח ה"א) שכל דבר שנחשף לשם הקל הטוב, צריך שיהיה מן הנאה והטוב, ולפיכך אם בנה בית תפילה יהיה נאה מבית ישיבתו.

וראה ביה"ל לקמן (סי' תקס"א ד"ה שאין) שיותר לסייד את בית הכנסת ואת בית המדרש [כבנין המלכים שמיידים בסיד ללא טיט מתחתי]. ואין צורך לשירר אמה על אמה בלא סיד.

(17) וכתב בשו"ת מהר"ם ש"ק (א"ח סי' עז, הביאו הכף החיים סי' יט) שהיה זה אינו מועיל רק כלפי הבתים שבעיר, אבל הבתים שבאותו חצר שבו בית הכנסת עומד אסור להגביהם יותר מבית הכנסת, כיון שגובה הדבר, וכתב בתורת חיים (סי' ה') שלפי זה אפילו באותה שכונה אין להגביה את ביתו יותר מבית הכנסת, כיון שגובה הדבר ביותר, וכן כתב בשו"ת מכתם לדוד (סי' ה') שלא יגביה ביתו כשאין בשכונה בתי נכרים.

(18) וכאחד מבתי הכנסת שבעיר גבוה מכל בתי העיר, כתב השפת אמת (שבת י"א, א') שדי בכך, ואין צורך שאף שאר בתי הכנסת שבעיר יהיו גבוהים מבתי העיר. וכן הביא בספר חשו"ק חמד (שבת שם) בשם החזו"א לגבי העיר בני ברק שישבחות פוניבו' וסלבודקה שהן גבוהות מבתי העיר, מציאות על כל העיר.

ומה שבמנינו לא נהגו להקפיד על זה [שהיה בית הכנסת בגובה העיר וגם גבוה מכל בתי העיר] גם בעיר שכולה יהודים ואין שם בתי עבודה זרה, כתב הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פי"ט דבר הלכה אות ה') שצריך עיון על מה סמכו להקל בזה, ואולי סומכים על כך שבכל מקרה ישנם יהודים עבריינים שמגביהים את בתיהם יותר מבית הכנסת [וכמו שכתב המשגיב לענין בתי עבודה זרה], אך כתב, שמימי יתכן שגם אז יש איסור לבנות את בית הכנסת באופן שלא יהיה גבוה מרוב הגגות, וכמו שכתב השפת אמת (שם) שמעיקר הדין האיסור הוא רק שיהיה גגות העיר לא יהיו גבוהים יותר מבית הכנסת, ויתכן גם שבאופן זה כדאי למנוע עד כמה שאפשר מלבנות על ידי יהודים.

(נא) שבבית המדרש של החתם סופר נהגו תמיד לקרוא את ההפטרות בנהוג בכל מקום מתוך ההפטרות הנדפסות בחומש בסוף כל פרשה [ואף שאין זה נביא שלם], ומנהגם של ישראל תורה הוא, וראה גם בשו"ת דברי יציב (א"ח ח"א סי' קמ"א אות י"ד-טז) בבואור שיטה זו.

ביה"ל ד"ה ולקחת

הקמח ק"ה שכתב ק"א"ש בתשובה פ"ל יג ע"פ [ח"א].

(14) שכתב הרא"ש שם (סי' יד), שמוכרים ספר תורה לקנות צרכי התלמידים, כי מה התועלת בקניית ספרים ותורה אם לא ללמוד בהם, וגדולה מעלת הלמוד ממעלת ספר תורה, והובא בשו"ע לקמן (סי' קנ"א) וכפי שביאר המשגיב שם (סי' כג) והביה"ל שם (ד"ה מוכרין), וראה במשגיב שם שמוכר תוכחת מגולה לאותם האנשים המתרשלים להחזיק לומדי תורה בעריהם [שהרי מוכר מוכח שמעלת החזקת לומדי תורה גדולה יותר מבית הכנסת ומספר תורה].

משגיב סי' ד'

בגביה של עיר⁽¹⁵⁾.

(15) וכשהעיר בנויה על צלע הר ובית הכנסת בני בשיפולי ההר, ומחמת זה אף שהבנין עצמו של בית הכנסת הוא גבוה מכל בתי העיר, מימי הבתים שבמעלה ההר גבוהים ממנו, כתב במדור וקציעה שאם עיקר מושב היהודים בעיר הוא בחלק התחתון של העיר, והגביהו את בית הכנסת משאר הבתים שסביבו, מסתבר שאינם צריכים להגביהו עוד, כיון שקשה וכבר מאד להטיל על הציבור להגביהו יותר מכל הבתים אף של היהודים הגרים במעלה ההר, וראוי שבית הכנסת יהיה באמצע מושב היהודים ולא בגובה העיר ששם רבים מעט יהודים, וכדוגמת המשכן שסביבותיו היו המחנות, ובשו"ת אור לציון (ח"ב פי' תשובה א') כתב שבאופן זה שבת הכנסת בנוי בענוק, כיון שכל הבתים שבגובה העיר גבוהים ממנו, ממילא אין כבר היכר לגובה בית הכנסת, ושוב אין איסור מעיקר הדין לבנות גם את הבתים שסביב בית הכנסת כשהם גבוהים ממנו, ורק לחומרא בעלמא יבנו את הבתים הקרובים לבית הכנסת פחות גבוהים מבית הכנסת.

וכשכית הכנסת בנוי על מקום גבוה שבעיר, כתב הערוך השלחן (סי' ג) שדי בכך שמחמת זה הבית כנסת גבוה מעל כל הבתים, ואין צורך שהוא עצמו יהיה גבוה משאר הבתים.

משגיב סי' ה'

שנאמר "לרובם את בית אליהו"⁽¹⁶⁾ וכו', קלאו הכי ליקא הפך לבית הכנסת⁽¹⁷⁾ וכו', כי בגמרא הקמ"ד קאד על [ח"א].

(16) ודין זה, כתב הערוך השלחן (סי' ש) שאינו נהג אלא בבית הכנסת אך לא בבית המדרש, וכן המנהג, ואף על פי שקדושת בית המדרש גדולה מקדושת בית הכנסת, מימי לענין זה חמור דינו של בית הכנסת שהוא מקום תפילה לכל בני העיר. מואידך, בטורת השולחן (ילקוט מפרשים

מילואים הלכות בית הכנסת סימן קנ המשך מעמוד קודם

בית דירה למעלה ממנו, וראה ערוך השולחן שם (סי'י) שתמנה על זה שהרי אסור להשתמש בקביעות במקום שהוא גבוה יותר מבית הכנסת, ובשרית מנחת יצחק (ח"ב סי' טז ס"ק ג) ביאר שכל ההיתר שם הוא רק מצד עצם אסור השתמשות מעל בית הכנסת, אבל באמת יש בזה אסור מצד אחר שעל בית הכנסת להיות גבוה מכל הבתים, ובשרית זרע אמת (ח"ג סי' טז) ביאר שכל הנדון שם בשו"ע אם מותר להשתמש בעלייה שעל גבי בית הכנסת הוא רק בזמניו שבלאו הכי יש שם הרבה בתי נכרים שגבוהים מבית הכנסת, שאז אין אסור לבנות בתים גבוהים מבית הכנסת, וכמבואר לעיל (סי' ק ה).

[משנ"ב סי' ט ט]

ש"תק"ה צריך להקדים יתרה⁽²⁰⁾ וכו', בשמ"ה אמות [נאי סג"י] וכו', חלונות בית הכנסת⁽²¹⁾.

(20) ובענין חומר עון זה, הביא האיר (סי' ד) בשם ספר חסידים (סי' תתנ"ג) מעשה באחד שהזיק לאור של בית הכנסת, ומתו ילדיו.

ואף אם הבניין שבתים שם הוא לצורך הציבור וכולם מסכימים שיסמכו את הכותל לחלון בית הכנסת, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קע אות ה) שאסור לסמוך, אפילו שיש להם בו צורך גדול.

(21) ואם עברו גבאי בית הכנסת והרחיקו פחות משיעור זה, ובנו חדר סמוך לכותל בית הכנסת המושמש להכנסת אורחים ולבית התפילין לעניים, כתב הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ג סי' כב) שאם חדר אור לבית הכנסת במידה שזה לאור החדר לבית כנסת אחר בגודל כזה [באופן שגג החדר מזכוכית כדי שיוע האור לבית הכנסת], נראה לרן שאינם צריכים לסתור את מה שבנו.

(22) וראה בשו"ע לעיל (סי' צ ס"ד) שצריך לפתוח חלונות בבית הכנסת כנגד ירושלים, כדי להתפלל כנגדם, וטוב שיהיו בו ייב חלונות, וכתב המשגיב שם (סי' ט) שיוכל לפתוח את ייב חלונות הללו לאיזה צד שירצה, ובתנאי שיהיו גם חלונות לצד שמתפלל לכיוון ירושלים.

ודעת הגר"ש אלישיב (הערות על מסכת שבת יא, א) שסומכים על שיטת המאירי (שבת שם, הובאה במחזיק ברכה סי' ב וכפי שפירש שיטה זו בספר הבתים שערי בית הכנסת שער ח) שכתב שכל האיסור הוא באופן שחלל הפנימי של הבתים גבוה יותר מחלל ביחסיים, וכדרך היכלות השמים שעשים כך להדר וליופי, אבל בשחלל בית הכנסת גבוה יותר מחלל הבתים האחרים בעיר, אף שגגות הבתים מבחוץ גבוהים יותר ונכון שבתים בנינים גבוהים שיש בהם הרבה קומות, אין בזה שום איסור, שאין זה אלא כדי להרבות בירורים, ואף ששיטה זו מחודשת כי בפשוטות הבזיון הוא שכלפי חוץ גגות הבתים האחרים גבוהים יותר [וראה גם בשו"ת זרע אמת (ח"ג סי' טז) ובכף החיים (סי' כא) ששאר הפוסקים חלקו עליו], מימ סומכים על שיטה זו, ומקפידים באמת שחלל בית הכנסת יהיה יותר גבוה מחלל שאר בתי העיר, ובשרית שבט הלוי (ח"ו סי' לג) כתב שאשרי מי שיוכל לבנות את בית הכנסת באופן שיהיה גבוה משאר בתי העיר, אלא שבדרך כלל הדבר קשה לפי מצב הבנייה בזמננו [וראה בתחילת ההע' מה שהובא בשם השפת אמת החזו"א על בית כנסת אחד הגבוה בעיר שמציל על האחרים, שמשמע שנהג דין זה גם בזמננו].

[משנ"ב סי' ז]

אפילו ק"י שרי⁽¹⁹⁾.

(19) ובטעם הדבר ביאר הב"י (סי' קנד ד"ה רחובת) בשם מהר"י בן חביב (ושהוא מקור הדין) שכיון שמקום זה לא נבנה בקבע עברו בית הכנסת, אלא רק באקראי בעלמא ומתפללים שם בשכירות של חורש או שנה, ממילא אין שום קדושה שם, וכל שכן שאין במקום כזה את הדין שצריך בית הכנסת להיות גבוה מכל בתי העיר, שלא נאמר אלא על בית הכנסת קבוע.

ולקמן (סי' קנא סי' מא) מבואר לכאורה שאף בבית הכנסת קבוע מותר להשתמש על גביו, אם מתחילה בשעה שנבנה בית הכנסת נבנה

הלכות בית הכנסת סימן קנא

המשך מעמוד 62

משמע שאפילו כשאחוריו כנגדו נראה כמשתחוה לו, ובמור וקביעה ביאר שהיחשב לפני הבימה צריך לעמוד בשעת קריאת התורה, ואין קפידא אלא כשמשתחוה נגד אדם יושב דרך גאות.

ולענין המנהג שנומדים הקהל לצד מערב בשעת אמירת 'יבואי בשלום' ואחריהם כלפי ארון הקודש, כתב בשו"ת רבי עזריאל הילסהיימר (שם) שאין בכך איסור מצד שגראה כמשתחוה לחבירו, כיון שמשתובבים לכל ארבע רוחות נראה ברור שאינן משתחוה לחבירו, וגם יתכן שכל הציבור מסתובבים כאחת לכיוון מערב שאז אינן משתחוה אל מול פני חבירו.

[שע"צ סי' יג]

בין שאין אחריו נגד הטיבל פקס⁽³³⁾.

(33) וכן כתב במשנ"ב לעיל (סי' קמז סי' כט) לענין האוחז ספר תורה על הבימה מאחורי הבעל קרא [ביום שמוציאים בו שני ספרי תורה], שצריך להתרחק קצת מן הצד, כדי שלא יחזיק הספר מאחורי הקוראים בתורה [ודעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ב סי' ד) דבר הלכה אות כא] שלא ראינו אחר מן הגדולים שהקיפו להיחזר בזה, והטעם להחזיר בזה משום שהאדם עומד במקום הראוי לו, ואילו הספר תורה אינו במקומו.

אך גם באופן שאין אחוריו ממש לארון הקודש, כגון שמתפלל בבית

(29) כלומר שקונים המקומות בדמים יקרים כל אחד לפי עשרו, וממילא לא יושבים בסדר המבואר ברמ"א (לבוש ס"ח).

(30) כלומר שכורע בשעת אמירת 'ברכו' וכמבואר בביה"ל לעיל (סי' קג סי' ד"ה הכורע) שכן הוא מנהג העולם, ויש למנהג זה סמך מן המקרא בדברי הימים (א כ"ט ב), וסיום שם שמנהג ישראל תורה הוא, וגם בברכה עצמה, כתב לעיל (סי' קלט סי' יט) שיש נהגים לשחות ולהשתחוות בעת אמירת הברכה משום כבוד התורה, וראה ביה"ל לעיל (סי' קיג סי' א ד"ה בסוף).

(31) ולפי דברי המשגיב לכאורה יש לאסור גם לעמוד לפני הבימה בשפניו אל הספר תורה, כדי שלא יהא נראה העולה לתורה כמשתחוה לו, וכן תמה בשו"ת ר' עזריאל הילסהיימר (א"ח סי' כב) על הנהגתם לעמוד בין ההיכל לבימה כשפניהם לעולה לתורה, וכמו כן לכאורה חזקנים שפניהם כלפי העם, כשכורעים כל הקהל בברכו נראה שמשתחוים להם, אך ראה במור וקביעה שכתב שכל האיסור הוא רק כשמשתחוה כנגד מי שיושב דרך גאות, ולא כנגד אדם העומד.

(32) ומבואר מדבריו, שרק כשפניו כנגדו נראה כמשתחוה לו, ולא כשיושב ואחוריו לבימה, שאז אחוריו כנגדו, וכן כתב הפמ"ג (משב"ז סי' ב). אמנם לעיל (סי' קב סי' ח) לענין איסור ישיבה לפני המתפלל,

